



Rapport 2008:17 R

Hur har det gått?

Högskoleverkets kvalitets-
granskningar år 2007



Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Hur har det gått?

Högskoleverkets kvalitetsgranskningar år 2007

Utgiven av Högskoleverket 2008

Högskoleverkets rapportserie 2008:17 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Maud Quist, Clas-Uno Frykholm**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Tryckeri, Ort, månad 2008

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Ämnes- och programutvärderingar år 2007	9
Bedömarna	9
Vad visar utvärderingsrapporterna?	10
Vilka effekter har utvärderingarna?	12
Nytt nationellt kvalitetssäkringssystem sjösatt	23
Granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete	24
Utvärderingar av utbildningar	25
Examensrättsprövningar	25
Tematiska utvärderingar och studier	28
Utmärkelser till framstående utbildningsmiljöer	28
Förslag om ett kvalitetsbaserat resurstilldelningssystem	31
Metodutveckling	33
Kvalitet i e-lärande	33
Att utvärdera tvärvetenskap	34
Internationella perspektiv på nationella utvärderingar	35
Utveckling av metoder för det nya kvalitetssäkringssystemet	36
Regeringsuppdrag	37
Utvärdering av sexton nationella forskarskolor	37
Referensram för examina inom den svenska högskolan	38
Referenser	39
Ämnes- och programutvärderingar	39
Övrigt	39

Förord

Studenterna är Sveriges intellektuella kapital. Deras positiva utveckling förutsätter att utbildningarna vid universitet och högskolor håller hög kvalitet.

När nu Högskoleverket avslutat den första sexårscykeln av granskningar av samtliga utbildningar vid universitet och högskolor, tror vi oss kunna säga att granskningarna på ett väsentligt sätt bidragit till utbildningarnas kvalitet och också på ett avgörande sätt främjat studenternas lärande. Granskningen av lärarutbildningen är den som mest uppmärksammats. Den visar att lärarutbildningarna successivt höjer sin kvalitet och att man angripit viktiga strukturproblem varvid en plattform för fortsatta kvalitetsförbättringar skapas. Många utbildningar når emellertid inte godtagbar kvalitet och därför har deras examensrätt ifrågasatts.

Under året som gått har nya civilekonom- och masterutbildningar granskats. Vid de flesta universitet och högskolor kommer masterutbildningarna i framtiden att vara viktiga utbildningar. Tydliga disciplinära masterutbildningar med tydlig progression mot forskarutbildning kommer att samsas med mera ”tvärvetenskapliga” utbildningar. Lärosätena befinner sig här i en lärfas där kursplaner, progression och nivå på kurser måste hanteras för att garantera masterutbildningarna hög kvalitet och ge dem relevans för arbetsmarknad och forskarstudier.

För Högskoleverket har 2007 varit ett år fyllt av utvecklingsarbete; ett utvecklingsarbete för att skapa ett system där man granskar och bedömer utbildningarnas kvalitet på ett sådant sätt att bedömningen kan användas för att ekonomiskt premiera god kvalitet, ge lärosätena resurser för ett ökat kvalitetsarbete och ge incitament till fokusering både inom och mellan lärosätena. En ny sexårscykel har sjuöatts där förenklade granskningar av utbildningar ska kompletteras med granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete. Syftet är att ge lärosätena större möjligheter att själva arbeta med kvaliteten på sina utbildningar.

Dialogen mellan Högskoleverket och universitet och högskolor kommer att fördjupas för att åstadkomma maximal kvalitet med rimliga arbetsinsatser från såväl lärosätena som Högskoleverket.

Anders Flodström
Universitetskansler

Sammanfattning

Högskoleverket har sedan 2001 i uppdrag av regeringen att utvärdera kvaliteten i all högre utbildning som leder till generell examen på åtminstone kandidatnivå samt yrkesexamina. Under år 2007 har tre mer omfattande utvärderingar genomförts, lärarutbildningen, veterinärutbildningen och forskarutbildningen i veterinärmedicin samt forskarutbildningen i medicin. I och med detta är den första sexårscykeln av ämnes- och programutvärderingar komplett. Sammanlagt granskades 37 utbildningar under året, och av dessa fick 10 stycken lärarutbildningar sin examensrätt ifrågasatt.

Utvärderingarna har varit kvalitetsdrivande på flera sätt; inte minst genom de ifrågasättanden av examensrätter som gjorts, och som följts upp ett år senare. De uppföljningar som görs tre år efter att utvärderingsrapporterna publicerats visar också på att utvärderingarna ger effekter. Lärosätena har i de allra flesta fall tagit till sig de rekommendationer som bedömargrupperna har gett, och vidtagit åtgärder i syfte att vidareutveckla kvaliteten i utbildningarna.

Utöver den normala omfattningen av examensrättsprövningar har den nya examensordningen som infördes under året inneburit att prövningar gjorts av ansökningar om masterexamensrätter och civilekonomexamen. I samband med detta har ett metodutvecklingsarbete skett för att konkretisera examensbeskrivningarna i förordningen och precisera de kriterier som bör gälla. En tredjedel av ansökningarna om masterexamen, och cirka tre fjärdedelar av ansökningarna om civilekonomexamen, fick avslag.

Ett nytt nationellt kvalitetssäkringssystem för den kommande sexårsperioden, 2007–2012, har sjösatts. Det nya systemet är uppbyggt av fem olika komponenter som samverkar och stödjer varandra: granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete, utvärderingar av utbildningar, examensrättsprövningar, tematiska utvärderingar och studier samt utmärkelser till framstående utbildningsmiljöer. De tre första komponenterna är i huvudsak inriktade på att kontrollera att en minimistandard uppnås, men syftar även till att bidra till utveckling. I tematiska utvärderingar och studier fokuseras områden som är centrala för kvaliteten i högre utbildning, och fördjupad kunskap tas fram om olika företeelser inom högre utbildning. Utmärkelser till framstående utbildningsmiljöer är ett helt nytt inslag med renodlat syfte att uppmärksamma och stimulera kvalitetsutvecklingen.

Fem miljöer har i den första omgången visat sig uppfylla de högt ställda kvalitetskraven.

Högskoleverket har utarbetat ett förslag till hur utvärderingar av utbildningar skulle kunna användas som underlag för kvalitetsbaserad resurstilldelning i sitt remissvar på resursutredningens slutbetänkande. En sammanfattning av förslaget redovisas i denna rapport.

En redovisning och lägesrapport av två regeringsuppdrag görs i rapporten. Det gäller dels utvärderingen av sexton nationella forskarskolor, dels arbetet med den nationella referensramen för examina.

Utöver den metodutveckling som skett inom ramen för det nya kvalitetssäkringssystemet, och med anledning av den nya examensordningen, har två metodprojekt genomförts om hur kvaliteten i den växande verksamheten e-lärande kan utvärderas. Vidare har en studie gjorts av hur tvärvetenskapliga utbildningar behandlats i tidigare gjorda ämnes- och programutvärderingar. Utvärderingen av veterinärutbildningen genomfördes i samarbete med en internationell organisation inom området och innebär metodutveckling för att ge internationella perspektiv på våra nationella utvärderingar.

Ämnes- och programutvärderingar år 2007

Under år 2007 har tre utvärderingar genomförts som tillhör den sexårs-cykel som startade år 2001. I och med att dessa avslutats har samtliga ämnen och program som leder till kandidat-, magister- och doktorsexamina utvärderats, totalt 1 700 granskningar.

TVå utbildningar som leder till yrkesexamina – lärarexamen och veterinärexamen – har utvärderats. Därtill har den medicinska forskarutbildningen och veterinärmedicinsk forskarutbildning utvärderats. I tabell 1 nedan ges en sammanställning av antalet granskningar.

Tabell 1: Utvärderingar och antal granskningar

Utvärdering	Grundutbildning	Forskarutbildning	Totalt
Lärarytbildning	27		27
Medicinsk forskarutbildning		8*	8
Veterinärutbildning	1	1	2
Summa	28	9	37

* Utvärderingen är genomförd på fakultetsnivå vid åtta lärosäten.

Bedömarna

Högskoleverket lägger stor tonvikt vid sammansättningen av bedömargrupperna. Grupperna ska bestå av ämnessakkunniga samt studenter och doktorander (då forskarutbildningen utvärderas). I de fall den utbildning som utvärderas leder till en yrkesexamen ska även en eller flera avnämarenrepresentanter finnas med i bedömargruppen. Den internationella kompetensen garanteras dels genom att bedömare från andra länder anlitas, dels genom att de svenska bedömarna har internationella erfarenheter. Bedömarna ska ha gott anseende och ha legitimitet i sektorn, samt personlig integritet. Högskoleverket utser bedömargrupperna. De utbildningar som ska utvärderas får dock lämna förslag på bedömare.

I de tre utvärderingsprojekt som genomförts under år 2007 har 28 bedömare ingått i utvärderingarnas bedömargrupper (tabell 2). Könsfördelningen har varit 12 kvinnor och 16 män. I samtliga tre utvärderingar har avnämarenrepresentanter medverkat, totalt fem personer. Sju stycken dvs.

drygt hälften av de ämnessakkunniga kommer från de övriga nordiska länderna.

Tabell 2. Bedömargruppernas sammansättning, antal

Bedömare	Kvinnor	Män	Totalt
Ämnessakkunniga	7	8	15
Studenter och doktorander	4	4	8
Avnämare	1	4	5
Totalt antal bedömare	12	16	28

Vad visar utvärderingsrapporterna?

Läroarbete

Utvärderingen av läroarbetet¹ är även en uppföljning av den granskning som Högskoleverket genomförde 2004. De allra flesta lärosäten har tagit de rekommendationer som gavs i den förra utvärderingen på största allvar och åtgärdat många av de brister som då påtalades. Bland de åtgärder som vidtagits kan nämnas att många utbildningar fått en fastare studiegång. Kravnivåerna och progressionen inom det allmänna utbildningsområdet har förbättrats. Det har även sätts att organisera examensarbetet med hänsyn till den befintliga handledarkompetensen. Flera högskolor har genomfört en omfördelning av resurser i syfte att anställa fler disputerade lärare och möjliggöra för adjunkterna att bedriva forskarutbildning. Den verksamhetsförlagda utbildningen och organisationen kring denna har utvecklats betydligt.

Det finns emellertid ett betydande antal lärosäten som fortfarande uppvisar allvarliga brister. För få disputerade, framför allt inom det allmänna utbildningsområdet, inverkar menligt på forskningsbasen och är ett problem inte minst när det gäller handledning av examensarbeten. Ämnesdidaktiken, framför allt matematikdidaktiken, är också ett område där bristen på disputerade lärare är stor. Vid flera lärosäten är de obligatoriska inslagen inom de centrala kunskapsområdena skriv-, läs- och framförallt matematikutveckling inte tillfredsställande. Kursinnehållet i matematikutveckling behöver ses över. Det kvarstår även brister vad gäller progressionen inom det allmänna utbildningsområdet.

Högskoleverket ifrågasätter, med bedömargruppens rapport som underlag, examensrätten för 10 av de 27 utbildningar som ingår i utvärderingen.

1. *Uppföljande utvärdering av läroarbetet*. Rapport 2008:8 R.

De lärosäten vid vilka examensrätten för lärarexamen ifrågasätts är: Högskolan i Borås, Högskolan i Gävle, Högskolan i Skövde, Högskolan Väst, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Luleå tekniska universitet, Malmö högskola, Mittuniversitetet och Södertörns högskola.

Medicinsk forskarutbildning

Den medicinska forskarutbildningen utvärderades på fakultetsnivå vid åtta lärosäten²: Göteborgs universitet, Karolinska institutet, Linköpings universitet, Lunds universitet, Malmö högskola, Umeå universitet, Uppsala universitet och Örebro universitet. Samtliga forskarutbildningar uppfyller kvalitetskraven för högre utbildning.

Bedömargruppen framhåller dock i sin rapport att det saknas analys av behoven av forskarutbildade i medicin. Både regeringen och fakulteterna uppmanas därför att genomföra en analys som grund för den framtida dimensioneringen av utbildningen. När det blir klarare vilka behov forskarutbildningen ska tillgodose blir det även möjligt att förnya diskussionen om utbildningens utformning och innehåll.

De flesta arbetar efter utbildningen inte som akademiska forskare, bara 14 procent av de forskarutbildade i medicin etablerar sig efter utbildningen vid universitet och högskolor. För de med medicinsk grundutbildning beskrivs forskarutbildningen i dag ha lågt meritvärde och flertalet går tillbaka till tjänster inom hälso- och sjukvården. Bedömargruppen efterlyser en utbildning som är bättre utformad för att utbilda personer som kan vara yrkesverksamma på många olika sätt inom många olika områden.

För att underlätta fakultetsnämndernas självständiga utformning av utbildning och rekrytering och för att underlätta profilering av utbildningen föreslår bedömargruppen att fakulteternas beroende av externa medel för att nå examensmålen minskas. Gruppen föreslår att resurser som ger full kostnadstäckning för utbildningen kopplas till den dimensionering regeringen ger utbildningen genom examensmål i regleringsbrevet.

Bedömargruppen föreslår även ett nytt kvalitetsdrivande system i forskarutbildningen där resurserna efter antagningen kopplas till doktoranden som därefter kan välja handledare.

2. *Utvärdering av utbildning på forskarnivå inom medicin, vårdvetenskap och farmaci vid svenska universitet och högskolor.* Rapport 2008:12 R.

Veterinärutbildning

Veterinärprogrammet och forskarutbildningen i veterinärmedicin ges endast vid Sveriges lantbruksuniversitet. Utvärderingen³ gjordes i samverkan med European Association of Establishments for Veterinary Education (EAEVE) och har haft två bedömargrupper, en nationell och en internationell.

Högskoleverkets bedömargrupp konstaterar att veterinärprogrammet håller hög kvalitet och uppvisar flera förtjänstfulla inslag såsom hög lärarkompetens, god studerandemiljö samt god forskningsanknytning. För att ytterligare utveckla kvaliteten i utbildningen presenterar dock bedömargruppen flera riktade rekommendationer till utbildningsansvariga på veterinärprogrammet. Några exempel på rekommendationer som tas upp är att förenkla och effektivisera utbildningsledningen, förbättra samarbetet med framförallt djursjukvårdarprogrammet samt att stärka och utveckla den horisontella och vertikala ämnesintegrationen.

För forskarutbildningen i veterinärmedicin har bedömargruppen observerat flertalet positiva komponenter i forskarutbildningsmiljön. Doktorandanställningar annonseras på hemsidan och i nationell dagspress. Det är en mycket hög genomströmning på forskarutbildningen och fakulteten har ett gott inslag av utländska och externa doktorander.

För att förbättra forskarutbildningen föreslås bland annat att fakultetsledningen undersöker den uppkomna situationen med försämrat söktryck till forskarutbildningen samt förbättrar tillgången till forskarseminarier för samtliga doktorander på fakulteten.

Högskoleverket finner att såväl grundutbildningen som forskarutbildningen uppfyller kvalitetskraven för högre utbildning.

Slutligen är det Högskoleverkets uppfattning att veterinärprogrammet bör få en strukturerad vidareutbildning (motsvarande läkarprogrammets AT-tjänstgöring) och att en utredning bör tillsättas för att utreda hur en sådan kan genomföras.

Vilka effekter har utvärderingarna?

Högskoleverkets utvärderingsmodell består av tre delar: självvärdering, extern granskning samt uppföljning. Uppföljningen sker på flera olika sätt.

3. *Utvärdering av veterinärprogrammet och forskarutbildningen i veterinärmedicin. Rapport 2008:3 R.*

Återföringskonferenserna kan ses som en uppföljning som hålls tre till fem månader efter publicerad utvärderingsrapport.

Vid ett ifrågasättande av examensrätt följs ärendet upp efter ett år genom att lärosätena redovisar vilka åtgärder de vidtagit för att rätta till påtalade brister. Uppföljningarna av de utbildningar vars examensrätt ifrågasattes år 2006, totalt sjutton stycken, visade att lärosätena i åtta fall vidtagit åtgärder för att rätta till bristerna. I fyra fall beslutade Högskoleverket att flytta fram uppföljningen ytterligare ett år. I tre fall hade lärosätena själva valt att lägga ned de ifrågasatta utbildningarna och i två fall drogs examensrätten in – kandidatexamen i biologi vid Högskolan Dalarna och forskarutbildningsrättigheterna i statsvetenskap vid Högskolan i Jönköping.

Det som framförallt avses med uppföljning i Högskoleverkets utvärderingsmodell är dock den uppföljning som görs tre år efter publicerad rapport. De utvärderingar som genomfördes 2002 och publicerades 2003 har nu följts upp⁴. De elva utvärderingar som ingår i uppföljningen omfattar ca 245 granskningar. Det huvudsakliga syftet med treårsuppföljningarna är att undersöka hur institutionerna hanterar de rekommendationer och förslag till förbättringar som utvärderingarna utmynnade i samt vilka eventuella övriga effekter som utvärderingarna haft. Det är också ett tillfälle för Högskoleverket att få synpunkter från lärosätena på utvärderingsmetoden.

Synpunkter på utvärderingen

En klar majoritet skriver att utvärderingen har haft ett positivt värde såtillvida att den har gett en möjlighet till genomlysning av den egna verksamheten. Inte sällan lyfter man fram värdet av att utvärderas tillsammans med övriga ämnesmiljöer. Utvärderingsresultaten har fungerat som stöd till det fortsatta utvecklingsarbetet. Flera framhåller självvärderingen som ett värdefullt arbete.

I huvudsak verkar institutionerna uppfatta bedömargruppernas rekommendationer som rimliga; däremot är det sällan något nytt som lyfts fram utan bedömarnas synpunkter bekräftar institutionernas egna analyser.

4. *Uppföljning av Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar år 2002*. Rapport 2008:9 R.

De rekommendationer som lämnas utan åtgärd är de som institutionerna inte har ekonomiska eller andra möjligheter att åtgärda eller de där institutionerna har en annan uppfattning.

Ett par av kemiinstitutionerna anser att utvärderingen inte lyckades fånga de stora problem som naturvetenskapliga och tekniska utbildningar står inför, som exempelvis sjunkande söktryck som leder till svag ekonomi.

Några, särskilt de små miljöerna, påpekar att utvärderingsprocessen varit omfattande och inneburit en allvarlig ansträngning och påfrestning.

Från ett par institutioner förs kritik fram mot sammansättningen av bedömargrupperna samt hur hanteringen av kvantitativa data sker. Ett antal av de utbildningsmiljöer som ingick i utvärderingen av högskoleingenjörerna menar att processen var alltför omfattande i proportion till vad den gav. De menar att motsvarande resultat skulle kunna ha uppnåtts med en effektivare och mer givande process.

Utvärderingens resultat

Av de elva utvärderingarna som genomfördes 2002 var det fyra som resulterade i ett eller flera ifrågasättanden.

Vid femton av de tjugofem lärosäten som ingick i utvärderingen av högskoleingenjörerna blev ett eller flera program ifrågasatta. Kritiken rörde framför allt bristande matematik- och teknikinhåll. Högskoleverket beslutade om fortsatt examensrätt för samtliga utbildningsprogram utom för skogsingenjörsprogrammet vid Gammelkroppa skogsskola, för vilket Högskoleverket rekommenderade regeringen att dra tillbaka examensrätten. Skogsingenjörsprogrammet vid lärosätet har därefter omformats till en tvåårig skogsteknikerutbildning.

Kemiutvärderingen resulterade i två ifrågasättanden för otillräcklig bredd i lärarkompetens samt otillräcklig bredd och djup i kemiämnet. Utvärderingen av ämnet socialt arbete utmynnade i ett ifrågasättande på grund av otillräcklig lärarkapacitet. Ämnet egyptologi vid Uppsala universitet fick sin examensrätt ifrågasatt, framför allt på grund av bristande lärarresurser. Samtliga utbildningar fick fortsatt examensrätt efter redovisade åtgärder.

Nya förutsättningar

Flera av de utvärderade institutionerna befinner sig sedan 2006 i nya organisatoriska sammanhang jämfört med tiden för utvärderingen. Det hand-

lar i första hand om att flera av de små miljöerna ingår i större sammanhang.

Antikens kultur och samhällsliv vid Stockholms universitet, som var den enda av de fyra ämnesmiljöerna som utgjorde en egen institution, bildar nu en institution tillsammans med arkeologi. Så skedde även med ämnet vid Göteborgs universitet och därmed finns alla fyra miljöerna nu i institutionsbildningar tillsammans med arkeologi. Institutionen i Göteborg påpekar dock att den för ämnet nödvändiga samverkan med andra ämnen i viss mån försvåras av att fakulteterna i princip betraktar antikens kultur och samhällsliv som ett arkeologiämne.

Institutionen för baltiska studier vid Stockholms universitet har gått samman med två andra språk i en större institution vilket har medfört att bättre förutsättningar har skapats för att lösa flera av de strukturella problemen som påpekades i utvärderingen.

Tre av de fem ämnesmiljöerna i utvärderingen av slaviska språk finns också i större sammanhang, vilket bör stärka de resurssvaga miljöerna. En tydlig rekommendation i rapporten var att förutsättningarna för slaviska språk borde stärkas, framförallt resursmässigt, och bedömarna riktade rekommendationerna till lärosätetsnivå respektive fakultetsnivå. I uppföljningssvaren verkar det inte finnas någonting för det enskilda ämnet på respektive institution att rapportera angående ovan nämnda rekommendation.

Inom flera av ämnesområdena planeras 2006 för nya, längre utbildningsprogram på avancerad nivå (vissa program hade redan införts), och för antikens kultur- och samhällsliv innebär detta den ökade möjlighet till fördjupning i ämnet som bedömargruppen efterlyste. En ny utbildning på avancerad nivå i baltiska språk medverkar till att forskarutbildningen breddas då studenternas möjlighet att välja inriktning ökar.

Ett sjunkande söktryck noterades, särskilt gällde det för kemiutbildningarna och högskoleingenjörerna. För högskoleingenjörsutbildningarna har en tydlig konsekvens av detta lett till en minskning av antalet program. Flera av kemiinstitutionerna har satsat på att marknadsföra utbildningen gentemot presumtiva blivande studenter, och åtminstone i några fall har man sett ett resultat av ansträngningarna. Däremot verkar det för högskoleingenjörerna finnas ett behov av att öka samverkan med gymnasie- och högstadieskolor, vilket naturligtvis inte kan vara den enda åtgärden för att försöka öka rekryteringen.

För utbildningarna i socialt arbete noterades i stället en väldig utbildningsexpansion. En följd av en alltför kraftig expansion kan vara att utbildning-

arna inte klarar att upprätthålla den förstärkta forskningsanknytning som har skett på senare år, menade bedömarna och rekommenderade institutionerna och lärosätena att verka för en dämpning av expansionstakten. Den rekommendationen verkar man inte ha rättat sig efter i någon större utsträckning. I stället har ytterligare ett antal lärosäten ansökt om rätt att ge socionomexamen.

Forskningsanknytning samt praktisk anknytning

I högskolelagen är det fastlagt att all högskoleutbildning ska vila på vetenskaplig (eller konstnärlig) grund samt på beprövad erfarenhet. Vidare ska verksamheten bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning. Således är den s.k. forskningsanknytningen central för all högskoleutbildning. Det går inte att pröva kvaliteten i utbildningen utan att göra en bedömning av sambandet mellan grundutbildning och forskning.

Samtliga bedömagrupper har naturligtvis behandlat frågan. Detta har dock gjorts i olika hög grad beroende på hur situationen i respektive utbildningsmiljö ser ut.

Forskarutbildade lärare samt aktiv forskning brukar anges som grundläggande förutsättningar för att forskningsanknytningen av grundutbildningen ska kunna uppnås. Grundutbildningen kan troligen ha en acceptabel forskningsanknytning även om inte lärarna bedriver aktiv forskning, men då förutsätts att det åtminstone finns möjlighet för dem som undervisar att aktivt följa utvecklingen samt kunna förmedla aktuella forskningsresultat till studenterna. Är lärarnas möjligheter till forskning och kompetensutveckling begränsade riskerar forskningsanknytningen att försvagas.

Lärarnas arbetssituation kommenterades på ett eller annat sätt i samtliga utvärderingar och i första hand handlade det just om lärarnas begränsade möjligheter till forskning. Lärarna i de tre utvärderade språkområdena hade klart begränsade möjligheter till forskning. En stor andel av historielärarna hade små eller inga möjligheter till forskning inom tjänsten. I slaviska språk, och i viss mån även baltiska och keltiska, var bedömarna tydliga med att forskningsanknytningen och därmed utbildningens kvalitet hotas om inte lärarnas möjligheter till forskning förbättras. För historieämnet betonade bedömarna att forskning förekommer överallt (om än i väldigt varierande grad) och att det därför fanns en naturlig forskningsanknytning av utbildningarna. Naturligtvis måste detsamma

som för språken gälla även historieutbildningarna, om inte lärarnas möjligheter till forskning blir mer gynnsamma.

Svaren från institutionerna för slaviska språk tyder på att uppföljningen och i vissa fall upprättandet av lärarnas tjänstgöringsplaner har förbättrats något sedan utvärderingen genomfördes.

I utvärderingen av historia konstaterade bedömarna att möjligheterna till forskning skilde sig kraftigt mellan de olika institutionerna. Vid fjorton av dem hade lärarna små eller inga möjligheter till forskning inom tjänsten. Vid samtliga av dessa institutioner verkar situationen i princip vara oförändrad tre år senare. Ett par institutioner redovisar dock försök att lyfta upp frågan till högre nivåer, och en viss översyn av lärarnas situation genomförs.

I uppföljningssvaren redovisar keltiska språk vid Uppsala universitet en förstärkning av lärarkåren. Timlärare och doktorander deltar i undervisningen så att den tidigare ensamma lektorn får vissa lättnader i sin arbetssituation.

Institutionen för baltiska studier vid Stockholms universitet inlemdes 2005 i ett större organisatoriskt sammanhang, i en institution gemensam med finska och tyska, vilket möjligen i förlängningen kan stärka möjligheterna för lärarna att frigöra tid för annat än undervisning.

För antikens kultur och samhällsliv betonar bedömarna att det bedrivs en aktiv akademisk utbildning, och det ligger nära till hands att tolka det som att de uppfattar att det finns en god forskningsanknytning. Lärarnas möjlighet till forskning är dock inte så stor som skulle vara önskvärt menade bedömarna; den beskrevs som eftersatt eller begränsad av tidsmässiga och ekonomiska skäl. Inga specifika rekommendationer om detta gavs dock för utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv, och inte heller har det kommenterats i uppföljningssvaren. Särskilda kommentarer angående lärarnas arbetssituation gjordes dock för ämnesmiljön vid Uppsala universitet då den vid tillfället för utvärderingen var synnerligen ansträngd.

För kemiutbildningen skrev bedömarna att forskningsanknytningen av grundutbildningen är mycket god, och att merparten av lärarna är disputerade och aktiva forskare. Samtidigt var det i denna utvärdering som lärarnas ansträngda arbetssituation lyftes fram tydligast. Situationen var starkt förknippad med försvagade resurser som bland annat orsakats av krympande studentunderlag. Flera av kemiinstitutionerna har förändrat sin organisation och sitt arbetssätt för att undvika att behöva avskeda lärare, vilket några i alla fall har fått göra.

En så pass ansträngd arbetssituation som beskrevs i utvärderingen av kemiutbildningen riskerar naturligtvis att påverka lärarnas möjligheter till forskning, och i förlängningen forskningsanknytningen av grundutbildningen.

Ekonomisk historia beskrevs också som ett ämne med stark forskning, men bedömarna uppmanade utbildningsanordnarna att stärka kopplingen mellan grundutbildning och forskning. Några exempel på redovisade åtgärder är en översyn och uppdatering av kurslitteraturen, en tydligare teoretisk och metodologisk koppling mellan kurser på högre nivåer och forskningsområden. Två av institutionerna fick också rekommendationen att öka andelen disputerade lärare, vilket de enligt uppföljningssvaren också lyckats göra.

För miljöämnet såg bedömarna behov vid ett antal institutioner att se över lärarnas möjlighet till kompetensutveckling samt att öka andelen disputerade lärare. Några av institutionerna påpekar att det inte finns ekonomiska möjligheter till utökad kompetensutveckling, medan några andra ger exempel på viss kompetensförstärkning i lärarkåren.

Forskningsanknytningen har stärkts i flertalet av de granskade utbildningarna, menade de sakkunniga i utvärderingen av socialt arbete. Forskningsaktiviteten samt antalet disputerade lärare skulle dock kunna öka för att få till stånd en bättre balans mellan grundutbildning och forskning. Det är särskilt viktigt med tanke på den utbildningsexpansion som har skett de senaste åren.

Flera av institutionerna som omfattades av utvärderingen av högskoleingenjörerna redovisar försök att öka antalet lärare med forskarbakgrund för att stärka forskningsanknytningen. För dessa utbildningar verkar dock den praktiska anknytningen och yrkesrelevansen ha högre prioritet och därmed kan lärarens ”ingenjörsmässighet” tyckas viktigare än dennes vetenskapliga kompetens. För att uppnå en förbättring av ingenjörsmässigheten krävs att lärarna stärker sina kontakter med näringslivet och även vistas under en del av sin tjänst där.

När det gäller utbildningarna som leder till sjöingenjör och sjökapten förefaller forskningsanknytningen att få stå tillbaka något till förmån för yrkesperspektivet. En av de två högskolorna beskriver att bristen på forskare med ”sjöbakgrund”, samt en viss avsaknad av forskningskultur, är orsakerna till att forskning endast bedrivs i mindre skala.

För de två ovan nämnda utbildningarna måste det sägas vara helt rimligt att yrkesinriktningen fokuseras, men bedömarna i båda utvärdering-

arna efterlyste en bättre balans mellan forskningsanknytningen och den praktiska anknytningen.

Få studenter på högre nivåer

I flera av utvärderingarna som genomfördes 2002 konstaterades att det är få studenter som går vidare till, samt slutför, studier på C- och D-nivå.

Skälen till detta kan vara flera, t.ex. att möjligheterna att gå vidare till forskarutbildning är små, vilket anges vara en uppfattning bland historiestudenter. Ett annat skäl kan vara att det inte finns något intresse från blivande arbetsgivare, vilket anges som en möjlig orsak till att så få studenter i socialt arbete tar en magisterexamen. Ytterligare ett skäl kan vara att studenterna inte ser någon användning av fördjupade studier på grund av att man inte känner till vilka yrkesmöjligheter eller andra möjligheter som finns. Detta är ett skäl som antyds i utvärderingen av ekonomisk historia.

För att öka genomströmningen redovisas från flera håll förändringar i undervisningen som syftar till att stärka studenten främst i arbetet med uppsatsen.

Några av högskolorna har för historieämnet profilerat fördjupningskurserna och kopplat dem till specifika forskningsprojekt för att göra dem mer attraktiva för studenterna.

Flera av de slaviska institutionerna har ökat andelen moment som innefattar skrivträning på de lägre nivåerna med syfte att öka antalet kandidat- och magisteruppsatser.

Institutionerna för ekonomisk historia satsar bland annat på att informera presumtiva studenter om vilka kunskaper och yrkesmöjligheter studier i ämnet kan ge, vilket man uppfattar vara en väg att gå för att få fler intresserade av ämnet.

För socialt arbete konstaterades att antalet studenter som tar en magisterexamen är lågt, och en bidragande orsak tros vara att det inte finns något intresse från "fältet".

Forskarutbildningen

Det bedöms ha fokuserat på i de olika utvärderingarna när det gäller forskarutbildningen är i första hand de strukturella förutsättningarna. Rekommendationerna handlar i stor utsträckning om att skapa förutsättningar för doktoranderna att genomföra sin avhandling inom den fyraårsperiod som lades fast redan i forskarutbildningsreformen 1969.

Studieplanerna bör i ökad utsträckning användas på ett ändamålsenligt sätt, handledare måste finnas tillgängliga i rimlig omfattning och kraven på avhandlingens omfattning måste stå i proportion till det faktum att avhandlingen förväntas genomföras inom fyra år.

En stor andel av dem som har fått dessa rekommendationer har styrt upp organisationen kring studieplanerna; många redovisar att de doktorander som tidigare inte hade biträdande handledare nu har det. Rutiner för introduktion till utbildningen har i flera fall setts över – som exempel har några av kemiinstitutionerna infört en kurs på 5 poäng som, förutom att vara en introduktion till utbildningen, innefattar den obligatoriska universitetspedagogiken.

Förväntningarna på avhandlingarnas omfattning verkar däremot svårare att göra någonting åt; exempelvis beskriver institutionerna för slaviska språk att de för diskussioner om realistiska kravnivåer, men det är få som redovisar några konkreta åtgärder. Att avhandlingsämnet i större utsträckning är formulerat vid antagningen är dock ett steg i rätt riktning. En mycket konkret åtgärd redovisas dock av institutionen för ekonomisk historia vid Stockholms universitet. Beslut har tagits om att institutionen inte täcker kostnaden för avhandlingar som överstiger ett visst antal sidor.

Avhandlingarnas omfattning måste även ställas i relation till hur stor del av forskarutbildningen som består av kurser. Det måste finnas en viss mängd teoretiska moment, samtidigt som tiden som avsätts för avhandlingen inte får bli för begränsad då det riskerar att avspegla sig på kvaliteten. Det vanligast förekommande är att kursdelen omfattar mellan 40 och 60 poäng, och det är enligt bedömarna rimligt för att det ska bli en bra balans mellan kursdel och avhandling (även om flera av bedömarna anser att 40 poäng är i minsta laget för att ge doktoranderna tillräckligt med teoretiskt kunskapsstoff). För baltiska språk samt för slaviska språk konstaterade bedömarna att kursdelen var relativt omfattande, 60 eller 80 poäng. De språkutbildningar som hade en kursdel på 80 poäng har sedan utvärderingen minskat omfattningen av kursdelen.

Samverkan och internationalisering

Flera av de utvärderade miljöerna är små och skulle vinna på att utöka sin samverkan med andra miljöer, inom lärosätet eller med organisationer utanför högskolesektorn. Utifrån svaren kan man också utläsa flera exempel på ökad samverkan både inom och utanför det egna lärosätet, men relativt många upplever ekonomiska och eller organisatoriska hinder för samverkan.

Sedan forskarutbildningsreformen 1998 har färre doktorander generellt antagits och miljöerna har på flera håll blivit mindre. För vissa av utbildningarna rekommenderar bedömarna samarbete, särskilt vad gäller forskarutbildningskurser. Flera av historieinstitutionerna beskriver att det finns samarbete inom det egna lärosätet och med andra lärosäten, medan de initiativ som tagits i ämnet ekonomisk historia inte verkar ha lett till något utvecklat samarbete. I ett par av svaren konstateras dock att doktoranderna i ökande omfattning deltar i kurser vid andra institutioner. Inom miljöområdet pekade bedömarna på bristen på relevanta forskarutbildningskurser och betonade att en nationell samordning var av vikt. Några av institutionerna redovisar ett ökande samarbete samtidigt som ett par av dem påpekar svårigheten att driva gemensamma kurser när resurser saknas. En generell rekommendation för kemiämnet var att nationellt koordinera de fördjupande forskarutbildningskurserna; ett fåtal av institutionerna beskriver samarbete med ett eller ett par lärosäten, och ytterligare några beskriver planer på ett utökat samarbete.

I utvärderingen av antikens kultur och samhällsliv uppmuntrade bedömargruppen ämnesmiljöerna till ökad samverkan med andra relevanta ämnen, kanske särskilt klassiska språk. Uppsala universitet beskriver att en ny organisatorisk placering av ämnet har skapat nya förutsättningar för tvärdisciplinära samarbeten från grundnivå till forskarutbildning. Exempelvis är den förlängda utbildningen på avancerad nivå, som planeras, upplagd så att studenterna kan komplettera studierna genom att läsa kurser i fakultetens andra ämnen, som exempelvis historia, etnologi eller arkeologi. Vidare har ämnet vid Uppsala universitet inrättat ett institutionsgemensamt och ämnesövergripande seminarium där bl.a. de klassiska språken ingår. Masterutbildningen vid Stockholms universitet är tänkt att ge studenterna möjligheter att vidga sina studier med kurser från andra ämnen, bl.a. klassiska språk. Antikens kultur och samhällsliv vid Göteborgs universitet beskriver att en omorganisering vid universitetet försvårar eventuella försök att stärka samverkan med de klassiska språken. Institutionen vid Lunds universitet påpekar att de har samverkan på seminariennivå med de klassiska språken och att det kommer att finnas möjligheter för studenterna att inom den nya examensstrukturen läsa kurser i klassiska språk.

De två sjöfartsutbildningarna, som ges vid varsitt lärosäte, har i större utsträckning närmast sig varandra. Sjöfartens nationella samrådsorgan verkar ha haft betydelse i denna process, och i uppföljningssvaren anges att utvärderingen har bidragit till etableringen av samrådsorganet.

Flera av utbildningarna samverkar också med näringslivet, kommuner och landsting m.m. Det kanske är tydligast i socionomernas praktik, den praktiska anknytningen i sjöfartsutbildningarna samt de praktiska momenten i miljöutbildningarna och i högskoleingenjörsutbildningarna. Baltiska språk och keltiska språk framhåller respektive ambassader som viktiga samarbetspartner, bland andra.

I flera av rapporterna påpekas att internationaliseringen av utbildningarna kan och bör öka. I uppföljningssvaren finns många exempel på hur institutionerna arbetar med internationalisering. I vilken grad man arbetar med dessa frågor varierar mellan ämnen och utbildningar samt mellan institutioner, men något som noteras på flera håll är att de internationella kontakterna i första hand sker på forskarnivå, medan studentutbytet och även lärarutbytet ofta är litet.

Studentinflytande och jämställdhet

Kursvärdering genomförs på samtliga utbildningar, och studentrepresentationen verkar fungera som den ska, men i några fall konstaterar bedömarna att studenternas möjligheter till inflytande över sin utbildningssituation skulle kunna förbättras. Berörda institutioner redovisar hur man på olika sätt arbetar med frågan, men flera påpekar att det är svårt att engagera studenter då intresset ofta är litet.

Med ett undantag redovisas könsfördelningen bland studenter och lärare i samtliga utvärderingsrapporter. I de fall könsfördelningen är påfallande skev åt det ena eller andra hållet diskuteras frågan, och i vissa fall rekommenderar bedömargruppen institutionerna och lärosätena att försöka balansera fördelningen. Orsaken till att det inte finns särskilt mycket information i uppföljningssvaren är troligen att frågan är komplex och att de insatser som ändå görs för att exempelvis försöka öka andelen studenter av det underrepresenterade könet oftast ger alltför blygsamma resultat.

Nytt nationellt kvalitetssäkringssystem sjösatt

År 2007 började Höskoleverkets nya nationella kvalitetssäkringssystem att implementeras⁵. I utvecklingen av det nya kvalitetssäkringssystemet har ambitionen varit att förena erfarenheterna från det tidigare systemet, som använts de senaste sex åren, med de nya tankar kring kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling som på senare tid förts fram i olika nationella och internationella sammanhang. Höskoleverket har stöd i utvecklingsarbetet av en internationell rådgivande grupp, *the Advisory Board*, och har också lyssnat och tagit till sig synpunkter från departement, lärosäten, studentorganisationer och andra intressenter. Den nya examensordningen som utvecklats som en konsekvens av Bolognaprocessen har självklart varit en viktig utgångspunkt, liksom de standarder och riktlinjer som utarbetats av det europeiska nätverket för kvalitetssäkringsorganisationer (ENQA)⁶.

Även om Höskoleverkets uppföljningar har visat att det tidigare systemet fungerat bra, har det ändå funnits skäl att göra förändringar inför nästa granskningsperiod. Den viktigaste förändringen handlar om en tyngdpunktsförskjutning av ansvaret för kvalitetssäkringen. Genom det stora antalet nationella ämnes- och programutvärderingar som genomförts har lärosätena nu en väsentligt bättre beredskap än tidigare att ta ett eget ansvar för kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling. Ett ökat ansvar för lärosätena själva ligger också i linje med den internationella utvecklingen.

Ett större ansvar för lärosätena innebär att Höskoleverkets externa granskning av kvaliteten i ämnen och program kan minska. Samtidigt måste staten kunna garantera att en god kvalitet upprätthålls i all högre utbildning. Detta kan uppnås genom att ett mindre antal fördjupade granskningar av utbildningar görs efter en bedömning av att det finns en risk för att god kvalitet inte upprätthålls vid dessa lärosäten, baserad på nyckeltal, uppföljningar och förenklade självvärderingar. Det finns också ett ökat behov av internationell medverkan i granskningarna. Det är viktigt att vidga perspektiven och jämföra våra kvalitetsbedömningar med

5. *Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007–2012. Reviderad 2007-12-11.* Rapport 2007:59 R.

6. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area.* ENQA report. ISBN: 952-5539-04-0; ISSN: 1458-1051.

dem som görs i andra länder. Det innebär att vissa granskningar bör genomföras med engelska som arbetsspråk.

Det finns också skäl att mer än tidigare uppmärksamma verksamheter som håller mycket hög kvalitet. Högskoleverket vill därför mer aktivt stimulera det lokala kvalitetsarbetet med hjälp av den utmärkelse till framstående utbildningsmiljöer som man har inrättat. Det nya kvalitetssäkringssystemet är uppbyggt av fem olika komponenter som samverkar och stödjer varandra. De ingående komponenterna är

- granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete
- utvärderingar av utbildningar
- examensrättsprövningar
- tematiska utvärderingar och tematiska studier
- utmärkelser till framstående utbildningsmiljöer.

Granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete

Granskningarna av lärosätenas kvalitetsarbete kommer att omfatta alla organisatoriska nivåer vid ett lärosäte. Vid varje lärosäte väljs två till sex fördjupningsmiljöer ut som ska ge en bild av hur kvalitetsarbetet tillämpas vid lärosätet. Representanter från dessa miljöer kommer att intervjuas vid ett platsbesök som varar under tre till fem dagar. Anvisningar för självvärdering har utarbetats och återfinns på www.hsv.se. Bedömningsgrunderna utgår från de sju bedömningsgrunder som rekommenderas i ENQA:s ovan nämnda standarder och riktlinjer.

Samtliga lärosäten kommer att bli granskade under perioden 2008 till 2012. Först ut är Högskolan i Jönköping, Högskolan i Kalmar, Karlstads universitet, Malmö högskola, Mittuniversitetet, Mälardalens högskola, Södertörns högskola, Växjö universitet och Örebro universitet. Upptaktsmöten hölls med dessa lärosäten i februari 2008. Därefter vidtar självvärderingar, externa bedömningar, platsbesök och rapporter som beräknas vara klara våren 2009.

Granskningen utmynnar i ett beslut där universitetskanslern ger något av följande omdömen: *Högskoleverket har förtroende för...*, *Högskoleverket har visst förtroende för...* eller *Högskoleverket har inte förtroende för kvalitetsarbetet vid högskolan*. I det senare fallet har Högskoleverket funnit så allvarliga brister att de måste åtgärdas inom ett år.

Utvärderingar av utbildningar

Utvärderingar av utbildningar ska även fortsättningsvis genomföras enligt en sexårsplan. Under året har fem utvärderingsprojekt, med innehållsmässigt närliggande utbildningar, startat med upptaktsmöten för representanter för utbildningar inom historievetenskaper, kulturvetenskaper, filosofi och idéhistoria, pedagogikområdet samt religionsvetenskap och teologi. Anvisningar för självvärdering har utarbetats och återfinns på www.hsv.se.

Utvärderingarna görs i tre steg. Först utarbetar Högskoleverket i samarbete med ämnesexperter översiktliga nationella bilder på basis av underlag från lärosätena. Som underlag används förenklade självvärderingar, utbildningsplaner, kursplaner och webbenkäter riktade till studenter och lärare. Med förenklade självvärderingar menas att antalet aspekter som granskas har minskat och att kraven på analys av varje aspekt har tagits bort, däremot ställs det något större krav på redovisningen av kvantitativa uppgifter. De kvantitativa uppgifterna sammanställs till nyckeltal. Det första steget kommer, liksom under föregående sexårsperiod, att omfatta samtliga examina i examensordningen utom högskoleexamen. I steg två sker ett urval av enskilda utbildningar där universitetskanslern fattar beslut om vilka utbildningar som ska bli föremål för fördjupad granskning. Utbildningar där underlaget indikerar att det kan finnas risk för att en god kvalitet inte upprätthålls väljs alltid ut för fördjupad granskning, men utbildningar kan också väljas ut av andra skäl. Nyckeltalen är en viktig del av underlaget för urvalet. Det tredje steget innebär att de utbildningar som valts ut blir föremål för fördjupad granskning enligt samma metod som tidigare med externa bedömargrupper och platsbesök. I de fall den fördjupade granskningen visar på kvalitetsbrister av allvarlig art kommer Högskoleverket att ifrågasätta lärosätets rätt att utfärda aktuell examen. På samma sätt som i det tidigare systemet får då lärosätet ett år på sig att åtgärda de påtalade bristerna. Om så inte sker dras examensrätten in.

Examensrättsprövningar

Examensrättsprövningar är en fortsatt viktig del av kvalitetssäkringssystemet. Under året har bl.a. följande examensrättsprövningar genomförts och lett till bifall: officersexamen, generell examensrätt på grundnivå, magisterexamen i statsvetenskap respektive krigsvetenskap, samtliga vid Försvarshögskolan, psykologexamen vid Mittuniversitetet, socionomexamen vid Uppsala universitet, kandidatexamen i teologi vid tre enskilda utbild-

ningsanordnare och kandidatexamen i mänskliga rättigheter vid en av dessa, samt kandidatexamen respektive masterexamen i musikpedagogik vid Stockholms musikpedagogiska institut respektive Kungliga musikhögskolan. Följande examensrättsprövningar har lett till avslag: läkarexamen vid Örebro universitet, biomedicinsk analytikerexamen vid Högskolan i Kristianstad, socionomexamen vid Luleå tekniska universitet, magisterexamen i militärhistoria vid Försvarshögskolan samt kandidatexamen respektive magisterexamen i teologi vid varsin enskild utbildningsanordnare.

Utöver den normala omfattningen av examensrättsprövningar tillkom under 2007 tre stora grupper av ansökningar med anledning av den nya examensordningen. Dels ansökningar om masterexamensrätt, dels ansökningar om att få utfärda den nyinrättade civilekonomexamen. Dessutom infördes i den nya examensordningen konstnärlig högskoleexamen, konstnärlig kandidatexamen, konstnärlig magisterexamen och konstnärlig masterexamen, vilket medförde ett stort antal examensrättsprövningar av utbildningar inom det konstnärliga området. I praktiken samordnades prövningarna av de senare med utvärderingarna av utbildningar inom det konstnärliga området som publicerades i början av år 2007 och som redovisades i rapporten om Högskoleverkets kvalitetsgranskningar åren 2001–2006⁷.

Masterexamen

Masterexamen är en ny generell examen på avancerad nivå inom ramen för den nya examensordningen som trädde i kraft 1 januari 2007. Universitet och högskolor får utfärda masterexamen inom de vetenskapsområden där de får utfärda examina på forskarnivå. Ett sådant tillstånd får även lämnas till en högskola inom ett område där högskolan inte får utfärda examina på forskarnivå, om den vetenskapliga miljön inom området är av sådan kvalitet och omfattning att högskolan kan erbjuda utbildning med nära anknytning till utbildning på forskarnivå. Ett sådant tillstånd lämnas efter att högskolan har genomgått en prövning av Högskoleverket.

Masterexamensrätten avser ett område, men exemplifieras i lärosätenas ansökningar med utbildning inom ett eller flera huvudområden. Prövningen gäller huruvida högskolan har de förutsättningar som behövs för att kunna ta ansvar för de rättigheter och skyldigheter som följer med exa-

7. *Hur har det gått? En slutrapport om Högskoleverkets kvalitetsgranskningar åren 2001–2006.* Rapport 2007:31 R.

mensrätten inom det sökta området. Dels prövas högskolorna mot de krav som ställs på kvaliteten inom det sökta området, dels mot de krav som är relaterade till högskolans system för kvalitetssäkring.

År 2007 ansökte 10 högskolor om sammanlagt 32 masterexamensrätter inom olika områden⁸. Baserat på bedömarnas bestämning av begrepp och objekt för prövning, samt deras tolkning av aspekter och kriterier som utbildningarna prövades mot, fick en tredjedel av ansökningarna avslag. Avslagen motiverades med brister i lärarkompetens och lärarkapacitet eller brister i den vetenskapliga miljön som medför att de inte kan erbjuda utbildning med nära anknytning till utbildning på forskarnivå inom de områden ansökningarna gällde. Två tredjedelar klarade kraven, men hälften av dem ska följas upp inom ett år för att säkerställa kraven i utbildningarna.

Hösten 2007 ansökte sju högskolor om sammanlagt 16 masterexamensrätter. Dessa är för närvarande under prövning och besluten fattas under våren 2008. Under hösten 2008 genomförs en uppföljning vid sju av de lärosäten som fick masterexamensrätter beviljade våren 2007.

Civilekonomexamen

Civilekonomexamen är sedan 1 januari 2007 en ny yrkesexamen på avancerad nivå inom ramen för den nya examensordningen. Examensrättsprövningen var därmed inte en bedömning av kvaliteten på befintliga ekonomutbildningar utan en prövning av ansökande lärosätens förutsättningar att erbjuda denna nya civilekonomexamen utifrån de krav och kriterier som sakkunniggruppen formulerade⁹. Tjugotre lärosäten ansökte om den nyinrättade yrkesreglerade examensrätten. Bara sex lärosäten, Göteborgs, Linköpings, Lunds, Stockholms, Umeå och Växjö universitet, uppfyllde kraven och gavs rätten att utfärda civilekonomexamen. De lärosäten som fick avslag på sina ansökningar uppfyllde inte kraven på bredd och innehåll i utbildningen, och/eller uppvisade brister i lärarkompetens och lärarkapacitet, framförallt inom ämnesinriktningen redovisning. En förnyad ansökan från Örebro universitet har därefter inkommit till Högskoleverket och beviljats.

8. *Prövning av masterexamensrätt 2007*. Rapport 2007:46 R.

9. *Examensrättsprövning för civilekonomexamen*. Rapport 2007:48 R.

Tematiska utvärderingar och studier

Högskoleverket kommer även fortsättningsvis att göra nationella tematiska utvärderingar av områden som är centrala för kvaliteten inom den högre utbildningen. Under året har uppföljningar av tidigare utvärderingar av lärosätenas internationalisering av grund- och forskarutbildning¹⁰ samt lärosätenas samverkan med omgivande samhälle¹¹ genomförts. När det gäller internationaliseringen är det bedömarens intryck att lärosätena har gjort stora insatser för att utveckla sitt arbete. Till de viktigaste trenderna hör att internationaliseringen har blivit betydligt mer integrerad i utbildningen än tidigare. När det gäller uppföljningen av samverkan konstaterar bedömarens grupp att det har hänt mycket i högskolesektorn sedan utvärderingen 2004. Uppgiften är ännu mer etablerad som ett förhållningssätt i verksamheten, integrerad i forskning och utbildning.

Ett nytt inslag i kvalitetssäkringssystemet är tematiska studier där syftet är att ta fram fördjupad kunskap om olika företeelser inom den högre utbildningen i Sverige. För närvarande pågår två tematiska studier, en om lärarnas arbetssituation och det akademiska ledarskapet¹² och en om förkunskaper och kravnivåer i den högre utbildningen¹³.

Utmärkelser till framstående utbildningsmiljöer

Utmärkelser till framstående utbildningsmiljöer med syfte att stimulera kvalitetsutveckling och inspirera andra är ett nytt inslag i kvalitetssäkringssystemet. I den första ansökningsomgången 2007 kom 26 ansökningar in från 12 lärosäten¹⁴. En internationellt sammansatt grupp sakkunniga har gjort en bedömning på basis av ansökan och platsbesök, och fem miljöer har befunnits uppfylla de högt ställda kraven. De är farkostteknikprogrammet på KTH, läkarutbildningen och studierektorsområdet reglersystem vid Linköpings universitet, tandläkarutbildningen vid Malmö högskola och institutionen för historiska studier vid Umeå universitet. Samtliga fem utbildningsmiljöer visade på ett tydligt och överty-

10. *En högskola i världen – internationalisering för kvalitet*. Rapport 2008:15 R.

11. *Högskoleverket samverkar vidare. Utvecklingen 2004–07*. Rapport 2008:10 R.

12. Rapport publiceras i maj 2008.

13. Rapport publiceras hösten 2008.

14. *Utmärkelsen framstående utbildningsmiljö 2007. Centres of Excellent Quality in Higher Education 2007*. Rapport 2008:1 R.

gande sätt att de är framstående och håller mycket hög kvalitet. Utmärkelsen delades ut till dem i januari 2008.

I den andra ansökningsomgången 2008 kom det in fyra ansökningar från lika många lärosäten till sista ansökningsdagen den 15 april. Dessa ansökningar kommer att bedömas på samma sätt som föregående år och beslut om vilka som får utmärkelsen 2008 fattas i december. Till den andra ansökningsomgången har instruktionerna för ansökan utvecklats och de kvalitetsaspekter som ligger till grund för bedömningen har förtydligats. Utmärkelsen ska delas ut vid en ceremoni i januari 2009.

Förslag om ett kvalitetsbaserat resurstilldelningssystem

Resursutredningen kom med sitt slutbetänkande Resurser för kvalitet under 2007. I en bilaga till remissvaret¹⁵ beskrev Högskoleverket hur utvärderingar av utbildningar skulle kunna användas som underlag för kvalitetsbaserad resurstilldelning. En liknande utvärderingsmetodik som den som tillämpats för ämnes- och programutvärderingarna 2001–2006, och som nu tillämpas i de fördjupade utbildningsutvärderingarna, skulle kunna användas. Dock bör utvärderingarna göras i fyraårscykler i stället för i sexårscykler, och vart fjärde år bör regeringen få ett beslutsunderlag inför resurstilldelningen.

Om utvärderingarna i framtiden ska utgöra en grund för resurstilldelningen kommer kraven på mätsäkerhet, trovärdighet och konsekvens i genomförandet och bedömningarna att ställas högre än i dag. Det innebär att inslagen av kvantitativa data kommer att behöva ökas ytterligare för att bättre balansera de kvalitativa bedömningarna. Detta ställer i sin tur ökade krav på lärosätenas interna system för datahantering och dokumentation.

Högskoleverkets förslag bygger på förutsättningen att grundersättningarna för utbildning på grundnivå och avancerad nivå höjs, så att inga utbildningar behöver få mindre resurser jämfört med dagens nivåer. Lärosätena får därigenom generellt sett bättre ekonomiska förutsättningar att bedriva utbildning av god kvalitet. Utöver detta kommer lärosätena att få en kvalitetsbaserad tilläggsresurs som kan användas för strukturförändringar eller riktade kvalitetsförbättringar. Det enskilda lärosätet kan genom beslut om förändringar av utbildningsutbudet och olika kvalitetsförbättrande åtgärder påverka storleken av den framtida kvalitetsbaserade tilläggsresursen.

Som grund för resurstilldelningen föreslår Högskoleverket att de granskade utbildningarna delas in i tre kategorier: de som håller godtagbar kvalitet, god kvalitet eller mycket god kvalitet. Utbildningar som bara håller godtagbar kvalitet kommer enligt förslaget inte att generera någon kvali-

15. *Yttrande till Regeringskansliet över resursutredningens slutbetänkande Resurser för kvalitet (SOU 2007:81)*. Reg. nr 13-58-08.

tetsbaserad tilläggsersättning, utbildningar som håller god kvalitet kommer att generera en mindre tilläggsersättning och utbildningar som håller mycket god kvalitet kommer att generera en större tilläggsersättning.

Tilläggsersättningen beräknas utifrån antalet helårsstudenter inom olika utbildningar. Den ges som en del av det samlade anslaget och är inte öronmärkt för de utbildningar som genererat den. Lärosätena kan således omfördela resurserna internt utifrån egna bedömningar och prioriteringar.

Att Högskoleverkets utbildningsutvärderingar kan komma att användas som underlag för resurstilldelning innebär inte någon förändring av begreppet kvalitet i högre utbildning. De aspekter som används i nuvarande utvärderingar bör därför kunna tillämpas även i ett framtida kvalitetsbaserat resurstilldelningssystem. Aspekterna behöver dock kompletteras med kriterier på tre nivåer för att utbildningarna ska kunna delas in i tre kategorier. För att omsätta förslaget om ett kvalitetsbaserat resurstilldelningssystem i praktiken krävs ett utvecklingsarbete i samarbete med lärosätena och andra intressenter.

Metodutveckling

Kvalitet i e-lärande

Högskoleverket har under några års tid arbetat med att öka förståelsen för vad som utgör kvaliteten i e-lärande¹⁶, och hur denna kvalitet kan utvärderas inom ramen för det nationella kvalitetssäkringssystemet. Arbetet inleddes med en kartläggning och utvärdering av lärarutbildningen på distans¹⁷. Rapporten visade att distansversionerna av lärarprogrammen ofta är tydligt marknadsanpassade. I rapporten konstateras också att det ställs höga krav på distansstudenternas arbetsinsats och självständighet, till skillnad från Högskoleverkets tidigare utvärderingar och metodstudier (2005–2006) av lärarutbildningen där den beskrevs som kravlös och med låg akademisk nivå.

Rapporten avslutas med ett förslag till generella kvalitetsaspekter och kriterier för distansutbildning baserat på studien över lärarutbildningarna på distans.

För att ytterligare vidga perspektivet initierade Högskoleverket en omvärldsstudie 2007. I den presenteras en modell för utvärdering av kvaliteten i e-lärande som baseras på analyser av policydokument, nätverkssamarbeten och internationell forskning. Modellen innehåller tio kvalitetsaspekter:

- 1) material och innehåll i digital form
- 2) struktur och virtuell miljö
- 3) kommunikation, samarbete och interaktivitet
- 4) bedömning av studenternas prestationer (examination)
- 5) flexibilitet och anpassning
- 6) support (till studenter och anställda)
- 7) anställdas kompetens och erfarenhet
- 8) ledarskap och visioner
- 9) resursallokering
- 10) processyn och helhetssyn.

16. I tidigare publikationer har fokus legat på IT-stödd distansutbildning. I den senaste rapporten *E-learning quality – aspects and criteria for evaluation of e-learning in higher education*. Rapport 2008:11 R har fokus förflyttats till e-lärande som också innefattar IT-stöd i campusmiljö.

17. *Vad är kvalitet i distansutbildning? Utvärdering av lärarutbildning på distans*. Rapport 2007: 41 R.

En av de viktigaste slutsatserna i studien var att en utvärderingsorganisation som ska utvärdera e-lärande behöver förändra sitt arbetssätt och stärka den egna kompetensen genom att integrera kvalitetsaspekter för e-lärande i befintliga kvalitetssäkringssystem, säkra den interna kompetens- och informationsförsörjningen inom e-lärandeområdet, anpassa det interna arbetssättet så att utbildningar som ges i flera länder kan utvärderas enhetligt samt utveckla och anpassa befintliga metoder för kvalitetsutvärdering så att e-lärandemiljöer kan utvärderas på ett adekvat sätt.

Att utvärdera tvärvetenskap

En studie av hur frågor om tvärvetenskap behandlats i Höskoleverkets ämnes- och programutvärderingar har genomförts med anledning av att ett block tvärvetenskapliga utbildningar utvärderats av Höskoleverket under år 2006¹⁸. När det gäller lärosätenas behandling av begreppet tvärvetenskap konstateras att det många gånger används tämligen oreflekterat och mångtydigt, utan att någon definition ges eller att några skillnader mellan besläktade begrepp klargörs. Mångvetenskap och tvärvetenskap används till exempel ofta synonymt. Vissa lärosäten hänvisar till omvärldens krav som ett argument för tvärvetenskap. Verkligheten låter sig inte delas in i discipliner, menar de. Flertalet universitet betonar dock att disciplinerna är grunden för verksamheten. Det är genom starka discipliner ett gott tvär- eller mångvetenskapligt samarbete uppnås.

Man kan notera att lärosätenas ålder och storlek påverkar hur de förhåller sig till tvärvetenskap. De äldsta universiteten, Uppsala universitet och Lunds universitet, betonar i störst utsträckning ansvaret för disciplinerna. Vid yngre universitet och några högskolor anges samarbete över ämnesgränserna som en strategi att nå kritisk storlek och vetenskaplig nivå när det gäller ansökningar till externa finansiärer.

Genomgången av Höskoleverkets utvärderingar av ämnen och program under den gångna sexårsperioden visar även den att begreppet tvärvetenskap används frekvent. När det görs sker det ofta oreflekterat och utan precisering. Begreppet nämns vanligtvis i förbigående eller för att beskriva ett samarbete över ämnesgränserna. Hur detta samarbete sker i termer av tvär- och mångvetenskap, sägs det mindre om. En relativt stor andel ämnen har dock blivit kategoriserade som tvärvetenskapliga i sig.

18. *Att utvärdera tvärvetenskap – reflektioner utifrån Höskoleverkets utvärderingar 2001–2005*. Rapport 2007:31 R.

För unga ämnen kopplas tvärvetenskapen ofta till problem som har med progression och ämneskärna att göra. För äldre ämnen, med en etablerad identitet, kan det däremot vara positivt att vara tvärvetenskaplig. Men det finns en gräns även när det gäller äldre ämnen. Alltför mycket och för brett gränsöverskridande arbete kan upplevas som ett hot mot identiteten.

Internationella perspektiv på nationella utvärderingar

Högskoleverkets har i sin granskning av den svenska veterinärutbildningen¹⁹ samarbetat med den internationella organisationen European Association of Establishments for Veterinary Education (EAEVE)²⁰. Grupperna har utgått från samma självvärdering och platsbesöket genomfördes gemensamt. Såväl självvärderingen som gruppernas arbetsspråk har varit engelska. För att genomföra utvärderingen gemensamt tog Högskoleverket på våren 2007 kontakt med EAEVE för att diskutera hur utvärderingen skulle genomföras. Ingen av organisationerna hade tidigare samverkat på motsvarande sätt i en utvärdering. Så i stället för att skriva en gemensam rapport valde man att platsbesöket skulle genomföras tillsammans av två bedömargrupper som samverkade om resultat och diskussion om utvärderingsparametrar. På så sätt kunde bägge organisationerna äga utvärderingen och samtidigt ge den ett starkt internationellt och nationellt perspektiv. För att komplettera Högskoleverkets bedömargrupp rekryterades två seniora experter som tillsammans med student- och doktorandrepresentanterna utgjorde kärnan i den nationella gruppen. EAEVE och Högskoleverket har i princip samma syften med utvärderingen, även om en viss diskrepans kunde skönjas under utvärderingens gång. Högskoleverkets utvärderingar bygger på principen ”granska för att främja” med kontrollinslag och omfattande sanktionsmöjligheter (ifrågasättandet av examensrätt vid utbildningsprogram av låg kvalitet), medan EAEVE i högre utsträckning är främjande och man saknar tydliga sanktionsmöjligheter (även om de finns inom ramen för ett särskilt EU-direktiv). Platsbesöket som enligt EAEVE:s mönster pågick under fyra intensiva dagar i oktober 2007 gav upphov till reflektioner kring såväl Högskoleverkets som EAEVE:s metodik. Det är Högskoleverkets förhoppning att liknande sam-

19. *Utvärdering av veterinärprogrammet och forskarutbildningen i veterinärmedicin.* Rapport 2008:3 R.

20. För mer information om EAEVE se: www.eave.org.

arbeten kan utvecklas mer framöver då utvärdering som fenomen får en allt mer internationellt ansats.

Utveckling av metoder för det nya kvalitetssäkringssystemet

I samband med planeringen och igångsättandet av det nya kvalitetssäkringssystemet har ett omfattande metodutvecklingsarbete skett. Den nya examensordningen har också medfört att metoder för prövning av de nya examina har utvecklats.

Vid den första prövningen av masterexamen har bedömarna haft i uppdrag att tolka lagar och förordningar, dels avseende masterexamensrätten som sådan, dels avseende de krav som ställs på utbildningar och examina på avancerad nivå generellt, och på masterexamen specifikt. Ett begrepp som bedömarna behövt definiera är området för examensrätt och hur det förhåller sig till huvudområdet för masterexamen och det tidigare använda begreppet huvudämne. Vidare har bedömarna haft till uppgift att tolka och konkretisera Högskoleverkets generella aspekter och kriterier för examensrättsprövningar till specifika aspekter för masterexamen.

Ett liknande metodutvecklingsarbete gjordes av bedömargruppen för examensrättsprövning av civilekonomexamen för att tolka examensbeskrivningen i högskoleförordningen och tydliggöra vilka krav och kriterier som ska gälla för den nya yrkesexamen.

Som en förberedelse genomfördes i en pilotstudie granskning av ett lärosätets kvalitetsarbete²¹. För granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete och utvärderingar av utbildningar har man bland annat utarbetat anvisningar för självvärderingar, introduktionskompendier för experter och bedömare samt förtydliganden av bedömningsaspekter och kvalitetskriterier. Det pågår ett arbete för att definiera hur urvalet av de utbildningar som ska blir föremål för fördjupade granskningar ska gå till och hur fördjupningsmiljöer för granskning av kvalitetsarbete ska väljas ut, samt hur resultaten av utvärderingarna och granskningarna ska presenteras. För utvärderingar av utbildningar har ett omfattande utvecklingsarbete skett bl.a. för hantering av stora mängder kvantitativa data från webbaserade enkäter och användning av nyckeltal.

Utmärkelser till framstående utbildningsmiljöer är ett helt nytt inslag i Högskoleverkets verksamhet som har krävt sin metodutveckling.

21. *Granskning av kvalitetsarbetet vid Södertörns högskola – en pilotstudie*. Rapport 2007:45 R.

Regeringsuppdrag

Utvärdering av sexton nationella forskarskolor

Den här utvärderingen²² har haft i uppdrag att för de sexton nationella forskarskolor, som startade sin verksamhet 2001, svara på frågorna:

- I vilken utsträckning har utbildningen lett till en bättre forskarutbildning jämfört med traditionell forskarutbildning?
- Har verksamheten lett till en förbättrad samverkan mellan de deltagande lärosätena?

De forskarskolor som har startat nya tvärvetenskapliga ämnen, där kompetenser inom ämnets olika ämnesområden funnits spridda över landet, har i hög utsträckning gynnats av forskarskolans tillkomst. Dels har den ekonomiska satsningen möjliggjort utvecklingen av ett nytt ämne, dels har en samverkan mellan flera lärosäten varit en viktig förutsättning för ämnesutvecklingen. Utvärderingen visar på att systemet med forskarskolor i hög grad bör vara gynnsam för ämnen som t.ex. pedagogik eller didaktik, där den vetenskapliga kompetens som finns spridd över landet kan samordnas och stärkas genom en organiserad forskarskola.

På det sätt som resurstilldelningen skett och på det sätt som ett flertal partnerskolor utsetts, så har dock incitamenten för ett flertal värdhögskolor varit alltför svaga till att sträva efter att verkligen utveckla systemet med forskarskolor. Detta har i hög grad gällt för de värdhögskolor som haft en egen ämnesmässigt stark forskning och där de utsedda partnerhögskolorna själva inte kunnat tillföra egen ny kompetens. I och med att inga krav heller ställs på värdhögskolorna att ge mer resurser till doktorandutbildning efter 2007 så riskerar nu den kompetens som byggts upp vid partnerhögskolorna att dö ut på sikt. Detta är beklagligt och går tvärt emot de ursprungliga politiska satsningarna att samverka med högskolor utan vetenskapsområden.

En brist som utvärderingen även visar på är att forskarskolorna inte tagit vara på tillfället att utveckla systemet för handledning. Handledningen sker fortfarande i hög grad individuellt mellan doktorand och handledare utan insyn och stöd till handledarna från ledningen. Organiserade former

22. *Utvärdering av 16 nationella forskarskolor*. Rapport 2008:16 R.

för handledning, t.ex. i form av en handledarnämnd eller liknande, hör till sällsyntheterna.

Utvärderingen har även visat på innovativa grepp, t.ex. olika samarbetsformer mellan doktorander, ofta från olika lärosäten, i form av så kallade parprojekt eller nätverk. Detta visar trots allt på den potential som finns inom en forskarskola för att utveckla en forskarutbildning om den ges optimala förutsättningar för resurstilldelning och samverkan.

Referensram för examina inom den svenska högskolan

Högskoleverket har på uppdrag från regeringen sammanställt ett förslag till nationell referensram för examina enligt den nya examensordningen²³. Förslaget till referensram togs fram i enlighet med överenskommelsen inom ramen för Bolognaprocessen och i samråd med universitet och högskolor samt andra relevanta myndigheter och organisationer.

I förslaget till referensram beskrivs den högre utbildningssektorn i Sverige, utbildnings- och examensstrukturen, tillträdet till högre utbildning, kvalitetssäkringen och ett internationellt erkännande av högre utbildning.

Efter att förslaget har presenterats för Utbildningsdepartementet har Högskoleverket fått i uppdrag att kontinuerligt uppdatera den nationella referensramen för examina. Referensramen ska göras tillgänglig för olika målgrupper såväl i Sverige som utomlands i syfte att ge blivande studenter, studenter, arbetsgivare och utbildningsanordnare information om de examina som kan utfärdas inom den svenska högskolan.

23. *Regeringsuppdrag: förslag till referensram för examina (national qualifications framework)*. Högskoleverkets yttrande till Utbildningsdepartementet. Reg. nr 12-326-07.

Referenser

Ämnes- och programutvärderingar

Utvärdering av veterinärprogrammet och forskarutbildningen i veterinärmedicin. (Högskoleverkets rapportserie 2008:3 R)

Uppföljande utvärdering av lärarutbildningen. (Högskoleverkets rapportserie 2008:8 R).

Uppföljning av Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar år 2002. (Högskoleverkets rapportserie 2008:9 R)

Utvärdering av utbildning på forskarnivå inom medicin, vårdvetenskap och farmaci vid svenska universitet och högskolor. (Högskoleverkets rapportserie 2008:12 R)

Övrigt

Hur har det gått? En slutrapport om Högskoleverkets kvalitetsgranskningar åren 2001–2006. (Högskoleverkets rapportserie 2007:31 R)

Att utvärdera tvärvetenskap – reflektioner utifrån Högskoleverkets utvärderingar 2001–2005. (Högskoleverkets rapportserie 2007:34 R)

Vad är kvalitet i distansutbildning? Utvärdering av lärarutbildning på distans. (Högskoleverkets rapportserie 2007:41 R)

Granskning av kvalitetsarbetet vid Södertörns högskola – en pilotstudie. (Högskoleverkets rapportserie 2007:45 R)

Prövning av masterexamensrätt 2007. (Högskoleverkets rapportserie 2007:46 R)

Examensrättsprövning för civilekonomexamen. (Högskoleverkets rapportserie 2007:48 R)

Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007–2012. Reviderad 2007-12-11. (Högskoleverkets rapportserie 2007:59 R)

Utmärkelsen framstående utbildningsmiljö 2007. Centres of Excellent Quality in Higher Education 2007. (Högskoleverkets rapportserie 2008:1 R)

E-learning quality – aspects and criteria for evaluation of e-learning in higher education. (Högskoleverkets rapportserie 2008:11 R)

Högskoleverket samverkar vidare. Utvecklingen 2004–07. (Högskoleverkets rapportserie 2008:10 R)

En högskola i världen – internationalisering för kvalitet. (Högskoleverkets rapportserie 2008:15 R)

Utvärdering av 16 nationella forskarskolor. (Högskoleverkets rapport 2008:16 R)

Regeringsuppdrag: förslag till referensram för examina (national qualifications framework). Högskoleverkets yttrande till Utbildningsdepartementet. Reg. nr 12-326-07.

Yttrande till Regeringskansliet över resursutredningens slutbetänkande Resurser för kvalitet (SOU 2007:81). Reg. nr 13-58-08.

Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA report. ISBN: 952-5539-04-0; ISSN: 1458-1051.